

УДК 343.346.1:629.5.066/067

МІЖНАРОДНИЙ ХАРАКТЕР ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ БЕЗПЕКИ МОРЕПЛАВСТВА

Федчун Н.О., к. ю. н.,
доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національний університет «Одеська юридична академія»

Стаття присвячена проблемам визначення злочинів проти безпеки мореплавства, як злочинів міжнародного характеру.

Ключові слова: безпека мореплавства, норми міжнародного права, злочин міжнародного характеру, злочини, що посягають на безпеку мореплавства.

Стаття посвящена проблемам определения преступлений против безопасности мореплавания, как преступлений международного характера.

Ключевые слова: безопасность мореплавания, нормы международного права, преступление международного характера, преступления, посягающие на безопасность мореплавания.

Fedchun N.O. INTERNATIONAL ESSENCE OF CRIMES AGAINST MARITIME SAFETY

The article deals with problems of definition of crimes against maritime safety as international crimes.

Key words: maritime safety, international law, international crimes, crimes that infringe on the maritime safety.

Постановка проблеми. Проблема забезпечення безпеки мореплавства продовжує існувати, оскільки негативні наслідки аварій великих морських суден поширюються не тільки на учасників морського транспортного процесу, судна, його екіпаж і пасажирів, судовласника, але і на морську світову спільноту, прибережні країни, великі соціальні групи людей, діяльність яких ускладнюється морськими аваріями.

Міжнародний характер злочинів проти безпеки мореплавства виражається у тому, що зазначені злочини завдають шкоди мирному співробітництву і нормальному здійсненню міждержавних відносин, завдають шкоди міжнародному економічному і соціально-культурному розвитку, завдають шкоди особистості, особистому (приватному), державному майну та моральним цінностям.

Ступінь розробленості проблеми. До питань кримінально-правового впливу на злочини, що посягають на безпеку мореплавства та їх міжнародно-правову природу, в своїх працях зверталися такі вчені, як Н.О. Бондаренко, І.А. Дрішлюк, О.І. Коробєєв, В.М. Прусс, А.І. Чучаєв та інші.

Метою цього дослідження є аналіз комплексу питань, пов'язаних з визначенням злочинів, що посягають на безпеку мореплавства, як злочинів міжнародного характеру.

Виклад основного матеріалу. Кримінальний кодекс України виконує завдання правового забезпечення захисту прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою

України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам. Для здійснення цього завдання Кримінальний кодекс України визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами, та які покарання застосовуються до винних осіб [1].

Злочини, що посягають на безпеку мореплавства, можна визначити, як передбачені кримінальним законом суспільно-небезпечні діяння (дії або бездіяльність), що посягають на встановлений законом або іншими нормативними актами порядок безпечного функціонування (руху або експлуатації) морських транспортних засобів, або інших технічних пристроїв, охорони людського життя на морі та навколишнього морського середовища [2].

Характерною особливістю даних злочинів, що дозволяє об'єднати їх у відносно самостійну групу, є те, що всі вони відносяться до посягань, що порушують міжнародні конвенції в галузі мореплавства, охорони морського середовища та експлуатації ресурсів Світового океану.

В ідеалі норми міжнародного права, в яких передбачені злочини міжнародного характеру, повинні бути визнані переважною кількістю членів світового співтовариства (загальноновизнані), носити загальний характер. Необхідно мати на увазі, що навіть універсальний міжнародний договір, набравши чинності, не завжди відображає позиції й інтереси більшості держав світу, і тим самим не отримує втілення в національній та міжнародній практиці.

Так, Н.А. Зелінська зазначає, що зміст поняття «міжнародний злочин» визнача-

ється, насамперед, міжнародно-визнаним характером цінностей, на яке він посягає. Визнання існування загальнолюдських цінностей припускає загальнолюдське, універсальне визнання злочинності серйозних посягань на них. У цьому розумінні поняття «міжнародний злочин» може бути інтерпретоване як діяння, що є «міжнародно-визнаним» злочином [3, с. 81].

Відзначаючи зазначену специфіку, І.І. Карпець пише: «Прагнення виділити ці злочини в самостійну групу цілком виправдане» [4, с. 44]. У літературі деякі з подібних діянь отримали своє найменування – «злочини міжнародного характеру», або «квазіміжнародні делікти» [5, с. 46], «конвенційні злочини», «кримінальні злочини міжнародного характеру», «міжнародні загальнокримінальні злочини», «міжнародні кримінальні злочини», «злочини, що порушують міжнародний правопорядок» [6, с. 13]. Широке поширення отримали також терміни «злочин проти міжнародного права» («crime against international law»), «злочин відповідно до міжнародного права», «злочин за міжнародним правом» («crime under international law») [7, с. 9]. Незважаючи на деяку схожість перелічених термінів, під ними часом розуміються різні види злочинів, а також різні рівні визнання суспільно небезпечних діянь як злочинних (міжнародний, внутрішньодержавний).

Існує ряд запропонованих різними авторами визначень злочинів міжнародного характеру, які в цілому розкривають основні властивості цих злочинів, відображають їх протиправність, соціальну сутність, міжнародний характер, а також їх окремі ознаки. Так, наприклад, І.І. Карпець під злочинами міжнародного характеру пропонує розуміти діяння, передбачені міжнародними угодами (конвенціями), не пов'язані зі злочинами проти людства, але які посягають на нормальні відносини між державами, що завдають шкоди мирному співробітництву в різних областях відносин (економічних, соціально-культурних, майнових і т. п.), а також організаціями і громадянами, карані або згідно з нормами, встановленими в міжнародних угодах (конвенціях), ратифікованих в установленому порядку, або згідно з нормами національного кримінального законодавства відповідно до цих угод [4, с. 48]. Існують також інші визначення даних злочинів, у яких розкриваються їх окремі характеристики.

Так, В.П. Панов, вважаючи, що терміни «злочини міжнародного характеру» і «міжнародні кримінальні злочини» є синонімами, характеризує ці злочини як такі, що не мають безпосереднього зв'язку зі злочинною діяльністю конкретної держави, од-

нак посягають одночасно на міжнародний і національний правопорядок, на мирне співробітництво держав у сфері економіки, культури, торгівлі, на права і свободи людини, інтереси юридичних осіб, і представляють суспільну небезпеку для багатьох держав [5, с. 13]. Проте більшість вчених не підтримують цю точку зору і вважають, що це різні категорії злочинів, які не можна змішувати в єдиному понятті.

Р.А. Каламкарян під терміном «злочини міжнародного характеру» пропонує розуміти діяння, передбачені міжнародними договорами, що не відносяться до злочинів проти людства, миру і безпеки, але посягають на нормальні відносини між державами, завдають шкоди мирному співробітництву в різних областях відносин (економічної, соціально-культурної, майнової та ін.), а також організаціям і громадянам, карані згідно з нормами національного кримінального законодавства відповідно до цих договорів [8, с. 149].

До теперішнього часу немає чіткого визначення поняття «злочини міжнародного характеру». Різні держави наполягають на своєму баченні проблеми. Обстоювані ними підходи не тільки не збігаються, але часто суперечать один одному. Протягом останніх років здійснюються спроби узгодити точки зору щодо визначення поняття злочину міжнародного характеру на різних конференціях. Однак це не вдається. Більше того, держави-члени Європейського Союзу переконані в тому, що спроби узгодити вказане визначення не тільки приречені на провал, але і загрожують тим, що можуть звести нанівець успіхи щодо цього важливого і складного питання, які з такими труднощами було досягнуто протягом останніх років [9].

Необхідність розробки і прийняття універсального визначення злочину міжнародного характеру визнається переважною більшістю вчених-міжнародників, які займаються проблемою боротьби з даного роду злочинами. Через його відсутність завдання запобігання, припинення і покарання злочинів міжнародного характеру істотно ускладнюються. Як справедливо відзначається в ряді документів ООН, «основною проблемою, яка існує щодо питання про злочини міжнародного характеру, є відсутність єдиного критерію, що дозволяє виявити основні складові елементи визначення поняття «злочини міжнародного характеру». Тільки прийняття такого критерію дозволило б створити механізми боротьби зі злочинами міжнародного характеру [9].

Найбільш поширена думка, згідно з якою до злочинів міжнародного характеру відносять діяння, визнані злочинними в універ-

сальних міжнародних договорах. До числа таких злочинів зазвичай відносять: різні форми і прояви міжнародного тероризму; піратство; рабство і работоргівлю; підробку грошових знаків і їх поширення; незаконний обіг наркотичних засобів і психотропних речовин; злочини в сфері нелегальної міграції; злочини, пов'язані із зіткненням суден і ненаданням допомоги на морі; незаконний ввіз і вивіз культурних цінностей та ін. Необхідно звернути увагу на те, що частина злочинів міжнародного характеру, що здійснюються на морі, за своїм змістом характерна саме для даного середовища (наприклад, піратство), а інша їх частина може нічим не відрізнятися від злочинів, скоєних у межах інших географічних середовищ (незаконний обіг наркотичних засобів і психотропних речовин, злочини у сфері нелегальної міграції та ін.) Тому в останньому випадку можна говорити про прояв ознак таких злочинів у межах морських просторів.

В ідеалі норми міжнародного права, в яких передбачені злочини міжнародного характеру, повинні бути визнані переважною кількістю членів світового співтовариства (загальноновизнані), носити загальний характер. Необхідно мати на увазі, що навіть універсальний міжнародний договір, вступивши в силу, не завжди відображає позиції й інтереси більшості держав світу, і тим самим не отримує втілення в національній та міжнародній практиці.

Проаналізувавши різні точки зору з досліджуваного питання, можна виділити основні ознаки (рисни) злочинів міжнародного характеру:

- юридичними підставами відповідальності за подібні діяння є міжнародні конвенції з боротьби з конкретними видами злочинів, і прийняті відповідно до них внутрішньодержавні норми кримінального права;

- дана група злочинів не відноситься до злочинів проти миру та безпеки людства;

- посягають на нормальні відносини між державами, завдають шкоди мирному співробітництву, порушують права та інтереси громадян і організацій;

- соціальна ознака полягає в підвищеній суспільній небезпеці;

- суб'єктами таких злочинів можуть виступати тільки фізичні особи.

Можна вказати на те, що за цими ознаками злочини, які посягають на безпеку мореплавства, належать до злочинів міжнародного характеру.

Невизначеність у теоретичній конструкції поняття злочину міжнародного характеру сприяє виникненню дискусії щодо встановлення кола таких діянь. Виділяють різні класифікації злочинів міжнародного характеру.

І.І. Карпець систематизував усі види злочинів міжнародного характеру на групи:

1) злочини, що завдають шкоди мирному співробітництву і нормальному здійсненню міждержавних відносин. До них автор відносить тероризм і близькі до цього злочину склади, такі, як викрадення літаків, незаконне радіомовлення;

2) це злочини, що завдають шкоди міжнародному економічному і соціально-культурному розвитку. До таких злочинів він відносить діяння, що завдають шкоди навіколишньому середовищу, злочини проти національно-культурної спадщини народів у найрізноманітніших формах, контрабанду, нелегальну еміграцію, розповсюдження і торгівлю наркотиками, підробку грошей та цінних паперів і деякі інші;

3) це злочини, що завдають шкоди особистості, особистому (приватному), державному майну та моральним цінностям. До них можна віднести торгівлю людьми, піратство, розповсюдження порнографії та ряд інших злочинів, за якими є міжнародні конвенції та угоди;

4) інші злочини міжнародного характеру. До них можна віднести злочини, вчинені на борту повітряного судна, розрив чи пошкодження підводного кабелю, зіткнення морських суден і ненадання допомоги на морі. [10, с. 48].

Ми вважаємо, що найбільш точну і повну класифікацію дають В.Є. Степенко та О.А. Чернова [11], аналогічну класифікацію приводить Е.А. Іванов [12, с. 367–368]:

1. Злочини проти стабільності міжнародних відносин – діяння, що завдають збиток економічному, соціальному і культурному розвитку держав, це: міжнародний тероризм, що включає в себе: незаконне захоплення повітряних суден та інші незаконні акти проти безпеки цивільної авіації; захоплення заручників; нелегальна міграція; незаконне радіомовлення, вербування, використання, фінансування і навчання найманців, а також участь найманців у військових діях.

2. Фінансово-економічні злочини: фальшивомонетництво, легалізація злочинних доходів, контрабанда; незаконний обіг наркотичних засобів і психотропних речовин; використання в злочинних цілях інформаційно-телекомунікаційних мереж, включаючи Інтернет, посягання на культурні цінності народів, незаконні ввезення, вивезення та передача права власності на культурні цінності.

3. Злочинні посягання на особисті права людини: рабство, работоргівля; торгівля жінками та дітьми; експлуатація проституції третіми особами; торгівля людськими органами для пересадки; поширення пор-

нографії; тортури; систематичні і масові порушення прав людини; насильницькі зникнення.

4. Злочини, вчинені на морі: піратство; незаконні акти проти безпеки морського судноплавства; забруднення морського середовища; ненадання допомоги на морі; розрив або пошкодження підводного кабелю або трубопроводу; порушення правового режиму континентального шельфу та спеціальної економічної зони; порушення правил морських промислів та ін.

5. Військові злочини міжнародного характеру: мародерство; насильство над населенням у районі воєнних дій; вбивства чи катування військовополонених чи осіб, що знаходяться в морі; вбивства заручників та інші.

Закріплення окремих суспільно небезпечних діянь, як злочинів за допомогою укладання державами відповідних універсальних міжнародних договорів (конвенцій, протоколів, угод) обумовлено, насамперед, потребою держав у спільному захисті своїх життєво важливих інтересів від цих діянь.

Так, питання відповідальності за порушення міжнародних правил щодо безпеки мореплавства передбачені Конвенцією про відкрите море 1958 року [13]. Ст. 10 цієї Угоди наказує:

«– Кожна держава зобов'язана вживати заходів для забезпечення безпеки в морі суден, що плавають під її прапором, зокрема це стосується:

а) користування сигналами, підтримання зв'язку і попередження зіткнення;

б) комплектування та умов праці екіпажів суден;

в) конструкції, оснащення суден та їх морехідних якостей».

Приписуючи ці заходи, Конвенція зобов'язала держави, що підписали її, дотримуватися загальноприйнятих міжнародних норм і вживати всіх необхідних заходів для забезпечення їх дотримання. Конвенція вказує, що зіткнення або яка-небудь інша пригода із судном під час плавання тягне кримінальну або дисциплінарну відповідальність (ст. 11) [13].

У міжнародному морському праві ці аспекти отримали подальший розвиток: ефективною здійсненню кожною державою своєї юрисдикції і контролю над суднами, точніше за їх безпекою, що плавають під його прапором, в правових питаннях надається істотне значення в Конвенції з морського права 1982 року [14]. Положення зазначеної Конвенції встановлюють, що кожна держава ефективно здійснює свою юрисдикцію і контроль над суднами, що плавають під її прапором, і визначають конкретні методи цієї діяльності держави. Подальші положення Конвенції конкретизу-

ють заходи здійснення юрисдикції держави над судном у тому, що безпосередньо відноситься до забезпечення безпеки мореплавства.

Отже, особливостями, що впливають з міжнародно-правового характеру розглянутих злочинів, є те, що багато з них:

1) зачіпають інтереси різних країн;

2) можуть скоюватися на території, яка не знаходиться під юрисдикцією будь-якої держави (відкрите море);

3) можуть скоюватися громадянами різних держав та особами без громадянства;

4) мають специфіку дії кримінального закону в просторі;

5) стають кримінально караними діяннями лише після трансформації їх у внутрішньодержавне (національне) законодавство.

Висновки. Всі норми про злочини, що посягають на безпеку мореплавства, трансформовані в кримінальне законодавство України з міжнародних конвенцій.

Міжнародна морська спільнота приділяє значну увагу питанням забезпечення безпеки мореплавства через міжнародно-правові акти, що закладають основи протидії злочинам проти безпеки мореплавства. Міжнародно-правові акти містять систему та визначені стандарти злочинів, що вимагають узгоджених дій держав щодо забезпечення безпеки мореплавства, при цьому, як правило, не визначають покарання, обмежуючись загальною рекомендацією стосовно його необхідності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України : прийнятий Верховною Радою України 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – №. 25–26. – Ст. 131.
2. Коробеев А.И. Уголовно-правовая охрана безопасности мореплавания в СССР / А.И. Коробеев. – Владивосток : Изд-во ДГУ, 1984. – 195 с.
3. Зелинская Н.А. Международные преступления и международная преступность : [монография] / Н.А. Зелинская. – О. : Юрид. л-ра, 2006. – 568 с.
4. Карпец И.И. Преступления международного характера / И.И. Карпец. – М. : Юрид. лит-ра, 1979. – 164 с.
5. Ортолан Т. Морское международное право / Т. Ортолан. – СПб., 1865. – 248 с.
6. Панов В.П. Сотрудничество государств в борьбе с международными уголовными преступлениями : учеб. пособие / В.П. Панов. – М. : Юрист, 1993. – 157 с.
7. Черниченко С.В. Визначення масових і грубих порушень прав людини, як міжнародного злочину / С.В. Черниченко / Док. ООН. Е / CN. 4 / Sub.10 / 1997 / 2. – 48 р.
8. Международное уголовное право : учеб. пособие / под общей ред. В.Н. Кудрявцева. – М. : Норма, 1999. – 345 с.
9. Док. ООН А/44/456, Док. ООН А/RES /1844 (2008). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.un.org/documents/ga/res/.../ares17.htm.

10. Карпец И.И. Преступления международного характера [Текст] / И.И. Карпец. – М. : Юридическая литература, 1979. – 164 с.

11. Преступления транснационального характера по международному уголовному праву. [Электронный ресурс] / В.Е. Степенко, О.А. Чернова. Режим доступа : <http://www.sworld.com.ua/index.php/uk/conference-/conference-calendar/conference-archive/963-2010-10-03-16-30-44>.

12. Иванов Э.А. Понятие транснациональной преступности и международно-правовое регулирование

борьбы с ней [Текст] / Э.А. Иванов // Преступность и законодательство. Преступность и правовое регулирование борьбы с ней. – М. – Криминолог. Ассц., 1997. – С. 366–374.

13. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про відкрите море 1958 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_180.

14. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_057.